

REFERÁTY A RECENZE

Ekonomická problematika Věstníku moskevské university.

Mezi sovětskými časopiseckými publikacemi z oboru politické ekonomie zaujímá význačné místo také *Věstník moskovského universiteta* (řada ekonomiky, filosofie a práva), který otázkám politické ekonomie věnuje pravidelně celou jednu třetinu čísla. Poněvadž má tento časopis přibližně stejné poslání jako náš Sborník prací a protože v roč. 1957 byla uveřejněna řada důležitých článků zejména z oblasti politické ekonomie socialismu, chtěli bychom aspoň stručně poukázat na jejich obsah a zaměření. Publikované stati (celkem 12 ve 4 číslech ročníku) naznačují již volbu tematiky, že pracovníci moskevské universitní katedry věnují v současné době hlavní pozornost otázkám rozvoje zemědělské a průmyslové výroby a působnosti ekonomických zákonů. Ve Věstníku však také najdeme např. článek o jedné z variant současného malthusianství na Západě, nebo studii o postupuji monopolisaci anglického chemického průmyslu.

Nelze zajisté pochybovat o důležitosti a významu zkoumání otázek působnosti obecných ekonomických zákonů. Zdá se však, že není snadné vyloučit některé metodické nedostatky, kterými jsou tyto práce zpravidla provázány. Úvahy o ekonomických zákonech bývají v dosavadní literatuře většinou koncipovány na základě předem daných, předjatých tezí a vyznačují se množstvím málo zkonkretizovaných tvrzení; vyúsťují zpravidla v obecné známé závěry, jimž často chybí i přesvědčivá argumentace. Těmito rysy je částečně poznamenán i článek nazvaný *O základním ekonomickém zákonu soudobého kapitalismu* (č. 1), v němž S. B. Lif vlastně rozvinul širokou polemiku se známou Stalinovou formulací tohoto zákona. V úvodní části zdůrazňuje historický charakter ekonomických zákonů a zkoumá, jak se střídají specifické ekonomické zákony při přechodu od jedné společenské formace ke druhé. Lif dále uvádí, že v dosavadní literatuře často chybí dělení na monopolistické a předmonopolistické stádium kapitalismu. Z této nejasnosti mnozí mylně vyzvojují, že zákon nadhodnoty neplatí vůbec nebo naopak, že platil jen v období kapitalismu volné soutěže. Avšak jen na základě zákona nadhodnoty je možno vyložit a porozumět vzniku monopolních zisků.

Specifické ekonomické zákony se tedy nemění — jak Lif zdůrazňuje — v rozmezích jednotlivých fází vývoje kapitalismu, nýbrž zůstávají nadále v platnosti a působí ve všech etapách vývoje buržoazní společnosti. Je proto nesprávné užívat termínu „základní ekonomický zákon soudobého kapitalismu“. Jestliže jediným zdrojem průměrného zisku, a tedy i monopolního zisku jsou pracující masy, pak je také sporná otázka záměny zdrojů a způsobů vzniku monopolního zisku cestou vytváření maximálního zisku, jak to stanovil Stalin. Jeho známá definice základního zákona soudobého kapitalismu určuje pouze hlavní rysy; a určili se hlavní pramen zisků za imperialismu, není tím ještě nic řečeno o zesílení vykořisťování mas jako základní podmínky vzniku monopolního zisku. Jednostranným zdůrazněním teze o „exploataci většiny obyvatelstva“ je do jisté míry zastírána úloha dělnické třídy jako tvůrce nadhodnoty, která je základem všech forem zisků. Také tvorba maximálního zisku cestou systematického vykořisťování cizích národů není charakteristická jen pro imperialismus. I v předchozích etapách hrál tento zdroj zisků důležitou úlohu, jak to ostatně dokazuje vývoj v Anglii nebo ve Francii. A konečně nelze utvořit významovou paralelu — pokračuje dále Lif -- mezi vznikem monopolních zisků cestou války a militarizace národního hospodářství a mírou exploatace pracujících mas. Připustíme-li tedy, že každá vývojová etapa kapitalismu má své základní zákony, pak by bylo nutno říci, že existoval také základní zákon manufakturní nebo strojové výroby apod. A museli bychom souhlasit i ze štěpením všech ostatních ekonomických zákonů kapitalismu.

Svoji studii Lif uzavírá takto: „ekonomické kategorie existují jen potud, pokud vyjadřují abstrakci objektivních, reálných vztahů, výrobních vztahů ve společnosti. Jestliže tedy výrobní vztahy imperialismu nevyjadřují nový typ výrobních vztahů přesahujících rámec kapitalismu, nelze uznat za úplně správnou Stalinovu formulaci „základního ekonomického zákona soudobého kapitalismu.“ Je škoda, že S. B. Lif zůstal jen u analýzy a u výkladu nepřesnosti definice základního zákona kapitalismu a že se nepokusil sám o pozitivní zdůvodnění zákona nadhodnoty jako základního činitele v soustavě ostatních zákonů kapitalistického výrobního způsobu.

Rozhorem ekonomických zákonů se zabývá i F. P. Košelev (č. 3), který zkoumá, jaké

jsou požadavky zákona přednostního růstu výroby výrobních prostředků ve vztahu k ekonomickému zákonu rozšířené reprodukce; zdůrazňuje zejména dialektickou souvislost tohoto zákona s ostatními ekonomickými zákony socialismu. Princip podmíněnosti nutno respektovat zvláště u zákona přednostního růstu výroby výrobních prostředků, jehož úloze a významu nelze v dané společenské formaci porozumět jinak než cestou vědeckého zkoumání ostatních specifických ekonomických zákonů. Jsa si vědom této zřetězenosti dochází Košelev zcela logicky k závěru, že neexistuje ani jeden ekonomický zákon socialismu, který by nebyl v té nebo oné míře spjat se socialistickou rozšířenou reprodukcí. Autor vychází z faktu, že socialistický způsob výroby je mnohostranný, tj. zahrnuje v sobě nejen proces výroby materiálních statků, ale i jejich rozdělování, směnu, spotřebu atd. Jen úplný souhrn všech těchto činitelů dává možnost porozumět souvislosti a vztahu zákona přednostního růstu výroby výrobních prostředků k ostatním ekonomickým zákonům socialismu.

Zvláště závazná je ta partie článku, v níž Košelev zpracovává aktuální otázku významu zákona přednostního růstu výroby výrobních prostředků pro řešení základních požadavků přechodného období od socialismu ke komunismu. Na konkrétních faktech ukazuje, že se Sovětskému svazu v poměrně krátké době podařilo vyplnit mezeru 50—100 letého opoždění co do objemu výroby ve srovnání s některými kapitalistickými státy. Zásahu o to má především přísné uplatňování požadavků zákona přednostního růstu výroby výrobních prostředků. Nicméně stojí před sovětským národním hospodářstvím dosud velký úkol: dohnat a předejít některé kapitalistické státy ve výrobě na hlavu obyvatele. Rozdíly, které zde dosud existují rok od roku se zmenšují. Avšak i splnění tohoto úkolu je toliko jedna z nezbytných podmínek při procesu budování materiálních předpokladů přechodu ke komunismu. Košelev zdůrazňuje, že jen zajištěním provozu o velkých výrobních kapacitách a pronikavým zvýšením produktivity práce je možno splnit elementární ekonomické požadavky přechodu ke komunismu. Po této stránce má velký význam postupné zavádění komplexní mechanisace do všech odvětví národního hospodářství. V současné době jsou vyšší formy technického pokroku představovány automatizací, celých výrobních odvětví, chemisací a elektrifikací výrobních procesů a využitím atomové energie i atomové techniky v oblasti materiální výroby. Košelev upozorňuje také na to, že nelze váhat s vyřazováním staré výrobní techniky a se záměnou morálně opotřebovaných výrobních prostředků. A stejně nutné je i rychle a hospodárně vkládat prostředků investiční výstavby do výrobního procesu, neboť jinak nelze zabezpečit ani potřebné tempo technického pokroku, ani narůstání produktivních sil země, rozšíření národního důchodu, socialistickou akumulaci atd. Všechny tyto činitele musíme brát v úvahu při realizaci požadavků zákona přednostního růstu výroby výrobních prostředků.

J. M. Račinskij uveřejnil ve 4. čísle kratší stať *Ekonomický zákon plánovitého rozvoje národního hospodářství*. Jistým přínosem této studie je pokus o přesnou formulaci zákona plánovitého proporcionálního rozvoje národního hospodářství. Podle Račinského tkví podstata zákona v tom, že „vyjadřuje objektivní nutnost a možnost stálé, společností vědomě podporované proporcionálnosti mezi jednotlivými oblastmi společenské výroby a mezi sférami socialistické rozšířené reprodukce, rozdělování společenské práce i výrobních prostředků mezi výrobní odvětví“. Trvalou proporcionalitu je nutno dodržovat zvláště mezi výrobou výrobních prostředků a spotřebních předmětů, mezi výrobou zemědělskou a průmyslem, spotřebou a akumulací, ekonomickými rajóny země, peněžními důchody obyvatelstva a obratem zboží, dopravou atd. Autor správně polemizuje s těmi, kteří zákonu plánovitého rozvoje národního hospodářství připisují požadavky, které mít nemůže, např. ekonomii živé a zpředmětněné práce, přísnou hospodárnost, šetření a pečlivé řízení národního hospodářství, racionální využívání materiálních, pracovních a finančních prostředků. Závěrem Račinskij uvádí, že v současné době pracují sovětské plánovací a hospodářské orgány na perspektivním plánu rozvoje národního hospodářství na léta 1959—1965. Celkem zbytečnou rozvláknost úvodních partií článku odčinil Račinskij v závěru tím, že uvedl řadu dokladů a cifer sledujících uplatňování zákona přednostního růstu výrobních prostředků v SSSR od r. 1913 až do poslední doby.

Z oblasti zemědělské ekonomiky zařadila redakce Věstníku moskevské university do roč. 1957 celkem pět článků. Avšak ani jejich velký počet nevyvážil bohužel kvalitu, i když je třeba přihlídnout k tomu, že některé z nich řeší problematiku vycházející ještě ze staré organizace a struktury STS v Sovětském svazu. Usnesení strany a vlády SSSR o novém řízení a o včlenění STS do správy kolchozů vnáší zcela nové momenty i do otázky mechanizačtorských kádrů STS, o níž píše V. V. Koročkin (č. 2). Také ve vzájemných vztazích mezi kolchozy a STS dochází k zásadním změnám, takže i Osadkova (č. 4) práce z této oblasti patří dnes už minulosti. Hodně zůstal dlužen tak důležité otázky, jako je *Socialistický systém zemědělství*, M. M. Sokolov, který věnoval mnoho stránek jen popisu obecně známých faktů. Jde proto spíše o proklamativní článek, v němž Sokolov zveřejnil některé

více nebo méně známé skutečnosti o výrobní kapacitě a možnosti dalšího rozvoje zemědělské výroby v SSSR. Tato stať více odpovídá potřebám denního tisku, poněkud méně se však hodí do vědeckého časopisu, který má v rubrice určené ekonomické problematice jen vymezený počet stran.

Významnější úvahu uveřejnil V. F. Stanis, který v č. 4 píše o *Objektivní nutnosti kolchozního skupinového vlastnictví*. Stanis upozorňuje na to, že už sice existuje mnoho prací o historii kolchozní výstavby, že se však přesto objevuje řada rozdílných názorů a výkladů o vzniku objektivní nutnosti kolektivisace. Značně se rozšířilo nesprávné hledisko tradované učebnicí politické ekonomie. Nutnost zavedení socialistických výrobních vztahů v zemědělství a kolektivisace se tu vysvětluje jednostranně jen působností zákona závazného souladu. Podle autorů učebnice se nutnost kolektivisace objevuje teprve po prvních úspěších industrialisace, tj. k 15. sjezdu strany v r. 1927. Stanis toho hlediska popírá a vysvětluje, že už v prvních letech po Říšnové revoluci začaly na vesnici vznikat socialistické výrobní vztahy, ačkoli ekonomická nutnost takových vztahů zde ještě nebyla. Již ustanovením diktatury proletariátu a vznikem společenského vlastnictví v oblasti průmyslové výroby vzniká objektivní, historická i ekonomická nutnost výstavby socialistické velkovýroby na vesnici. Tento závěr má mezinárodní platnost, neboť pro úplnou likvidaci kapitalistického sektoru je nutno převést soukromé vlastnictví zemědělců na socialistické vlastnictví cestou družstevní velkovýroby. Nelze tedy směřovat dvě různé otázky: vznik nutnosti zavedení socialistických výrobních vztahů na vesnici a výběr historického momentu při přechodu k masové kolektivisaci.

Rabinovičův článek *Úroveň mzdy pracovníků sovětských a faktory jejího růstu* (č. 2) sleduje vývoj mezd v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby. Všímá si téměř všech zaměstnaneckých kategorií, např. mechaniků, řidičů automobilů a kombajnů, opravářů, vodičů koňských potahů apod. Rabinovič soustředil pozornost hlavně na činitele dosud nedostatečně zkoumaného a ovlivňujícího výši mezd v zemědělské výrobě, totiž na racionální svázání a stanovení odměn za práci. Avšak i tato otázka byla ve zmíněném usnesení o změnách a o reorganizaci zemědělské výroby v SSSR postavena na zcela nový základ. Proto má Rabinovičův článek především význam historický.

Několik zajímavých myšlenek vyslovil A. G. Mamaj v článku *Specialisace a kooperace v socialistickém průmyslu* (č. 1). Autor vychází z konkrétní situace a perspektivních plánů rozvoje průmyslové výroby v SSSR. Specialisaci a kooperaci vysvětluje jako proces, který je nutno vidět nejen jako důsledek společenské dělby práce, ale také jako výsledek zespolečenštění práce, a to v neroluzněm sepětí s procesem koncentrace a kombinování výroby. Vzájemný vztah a podmíněnost kooperace a specialisace se totiž odráží v pokroku vědy a techniky a v jejím vlivu na stupeň zespolečenštění práce i na specialisaci jako na formu organizace výroby. A naopak: nedostatečné zespolečenštění výroby zpomaluje rozvoj výrobních sil i technický pokrok v průmyslu, což může v krajním případě vést k neantagonistickému protikladu mezi výrobními vztahy a stupněm rozvoje výrobních sil. Mamaj dále informuje o tom, že v jednotlivých pracích, které byly o tomto problému v poslední době publikovány, je specialisace a kooperace vykládána jen jako výsledek společenské dělby práce, odtržené od stupně zespolečenštění výroby. Avšak souvislost těchto dvou činitelů je nepochybná, jak vysvítá z podrobného autorova rozboru v podmínkách kapitalismu a socialismu. Zajímavé je i srovnání vývoje a rozsahu specialisace a kooperace v SSSR a USA. Ještě donedávna se v SSSR mnohá nová odvětví rozvíjela jen na základě předmětné specialisace. Tento způsob je nyní už zastaralý. Současně s předmětnou specialisací je nutno orientovat vývoj průmyslu tak, aby se jednotlivé podniky mohly postupně vydělovat do samostatných odvětví na základě detailních a technologických forem specialisace. Mamaj pak otevřeně poukazuje na nedostatky, které dosud brzdí efektivnější využití výkonnosti výrobních zařízení, zejména při výrobě soustruhů, při tvorbě litiny a oceli, bagrů, lisů apod. Promyšlený a konkrétní ráz Mamajovy studie je poněkud zeslaben pokusem o klasifikaci jednotlivých forem specialisace. Poněvadž v této otázce nebylo dosud mezi sovětskými ekonomy dosaženo shody, navrhuje autor tři základní formy dělení: předmětnou, datilní a technologickou specialisaci. Avšak toto schéma bez podrobné a zcela konkrétní argumentace samo o sobě nic neříká a vyznívá abstraktně. Jinak je článek velmi cenným přínosem zejména k některým stránkám problému specialisace a kooperace průmyslu.

„Maximální využití všech možností zvýšení produktivity práce, jakého je schopen socialistický systém hospodářství — tak zní základní podmínka vítězství socialistického systému ve světovém ekonomickém soutěžení s kapitalismem.“ A tak také motivuje svoji stať J. J. Olsevič, kterou uveřejnil ve 3. čísle pod názvem *Mezinárodní dělba práce a kooperace výroby socialistických států*. Autor široce dokumentuje zásady, na nichž se rozvíjí mezinárodní dělba práce mezi státy socialistického tábora. Spolupráce je vedena po dvou liniích: po linii dělby práce mezi výrobními odvětvími a dále uvnitř odvětví. Také perspektiva

rekonstrukce a rozšíření existujících závodů — při čemž je větší váha kladena na ta odvětví, kde je vyšší složitost výroby — spolu s všestrannou pomocí SSSR jsou významné složky vzájemné spolupráce.

Olsevič charakterizuje mezinárodní dělbu práce jako konkrétní, osobitou sféru společenské dělby práce. V závislosti na konkrétních podmínkách jednoho státu je upravena vzájemná pomoc států jiných, takže vnitřní a mezinárodní dělba práce jsou ve vzájemné podmíněnosti a dialektické jednotě. Tuto základní teoretickou myšlenku rozvádí Olsevič ve svém článku na několika místech a na příkladech rozvoje jednotlivých států socialistického tábora přesvědčivě dokazuje výhody pro každou zúčastněnou zemi zvláště a pro socialistický tábor jako celek. Nepomíjí ovšem ani otázku dalšího rozvoje hospodářských a obchodních styků se státy západními.

Velkou předností článku je jeho konkrétnost, přehledné a vhodně řazené dosud málo známých tabulek a ukazatelů výroby v jednotlivých státech lidové demokracie. Mnoho nových poznatků přináší zejména přesná data a požadavky perspektivních plánů rozvoje národního hospodářství SSSR a ostatních socialistických států na léta 1956—1960, které vypracovala a nyní postupně realizuje Rada vzájemné hospodářské pomoci. V soulase s autorovým názorem nutno zdůraznit, že specialisace přísně respektuje zvláštnosti a historickou tradici rozvoje průmyslu v jednotlivých zemích. Z toho důvodu bude např. výroba uhelného průmyslu přenesena jen na Polsko, na NDR a na ČSR, uhelné kombajny se budou vyrábět hlavně v Polsku, zařízení na výrobu a zpracování hliníku v Maďarsku, cementářské stroje v NDR. Československo bude přednostně rozvíjet strojírenský a energetický průmysl, Rumunsko naftové zařízení atd. Dále sleduje Olsevič specialisaci v průmyslu automobilním, zemědělských strojů, dopravního zařízení, traktorů atd.

Olsevičův článek je jako celek velmi zdařilý; zevrubně rozebírá a shrnuje nejdůležitější problematiku z této nové oblasti politické ekonomie, z níž dosud vyšlo jen málo tak významných studií. Větší skloubenosti by snad prospělo výraznější a jednotnější členění řešených otázek.

V buržoazní demografické literatuře se stále častěji mluví o tzv. teorii optimálního zalidnění; to však není nic jiného než zastřená forma nevodobého malthusianství. Tato teorie je velmi populární mezi některými západními sociology i ekonomy a hlásí se k ní také mnozí činitelé Mezinárodního úřadu práce. Nezřídka se objevuje i u tzv. „pravého křídla“ mezinárodní organizace práce v OSN. I velmi známí demografové jí věnují pozornost a sympatie, jako např. A. Sauvy, J. B. Clark a jiní; někteří z nich vyvozují závěry v duchu natalismu, jiní v duchu malthusianství. A právě těchto závěrů si všímá A. J. Bojarskij v článku nazvaném *O jedné z variant malthusianství*. Zsvěcené a s přehledem rozebírá podstatu této reakční teorie a postupně vyvrací jednu její složku za druhou. Právem vybízí Bojarskij zejména neodborníky k pozornosti, neboť teorie optimálního zalidnění se u řady autorů slévá v jedno s malthusianstvím v jeho „liberální“ podobě, tj. takové, která se zdánlivě distancuje od hrubosti a lidojedství krajních představitelů malthusianství a od přímé propagandy užitečnosti válek, masového vyhlazování lidí, nucené masové sterilisace atd.

Teorie optimalistů se snaží obsáhnout všechny ekonomické a sociální problémy: otázku výroby, produktivity práce, rozmístění obchodu, otázky týkající se financí, rodiny, morálky atd. Zvláštní pozornost věnují stoupenci optimálního zalidnění pokusům o vyvrácení Marxovy teorie relativního a absolutního vykořisťování dělnické třídy a zákonu relativního předlidského. Metodologický základ své teorie uvádějí optimalisté do vztahu ke všem ekonomickým a sociálním jevům, při čemž počet obyvatel jim zde figuruje jako prapříčina celého historického rozvoje. Podle nich lze tímto způsobem vysvětlit i vznik krize z r. 1929, devalvaci franku atd. Bojarskij dále vtipně a přesvědčivě vyvrací kuriozní názory A. Sauvyho, francouzského stoupence „demografické stagnace“ a předsedy komise osídlení při OSN, který vysvětluje relativní předlidskost prostě tím, že se předchozí pokolení špatně postaralo o nutné životní podmínky budoucích obyvatel. Také Američan John Bates Clark pojímá příčiny a zdroje zisků malthusiansky. Podle něho nejsou zdrojem zisků vlastně výrobní vykořisťovatelské vztahy mezi vlastníky výrobních prostředků a zaměstnanci, nýbrž kvantitativní vztahy mezi střední a maximální výrobností dělníka. Z toho možno usoudit, že vlastním pramenem zisků je pouze ohromný počet zaměstnaných. Kdyby jich snad bylo méně, tu by vyšší výrobnost dělníka se projevovala ještě na vzestupné línii křivky a byla by vyšší než výrobnost střední. V tom případě by však kapitalista přijímal dělníky ke svému nepospěchu, ale to je čirý nesmysl.

Pro ilustraci uvedme názory optimalistů na problém stárnutí obyvatelstva, který se jim jeví jako hlavní příčina poklesu porodnosti. Přestárlé lidi nutno sociálně zabezpečit. Na tom faktu se nedá nic změnit, avšak oni vyrábějí méně, než sami spotřebují; optimalisté

proto navrhuji snížení důchodů a zvýšení věkové hranice u pensionovaných. Tento návrh byl podán také na zasedání Mezinárodní organizace práce v r. 1955.

Teoretikové optimálního zalidnění se v jistém smyslu slova hlásí k zásadám malthusiánství otevřeněji než samotní malthusiánci. Srovnajme jen tyto paralely: odstranění sociální nerovnosti — psal Malthus — může relativně vysokou přelidněnost zmenšit. Odstranění sociální nerovnosti — opravují Malthuse optimalisté — vytváří vzápětí přelidněnost tam, kde dosud není. Likvidace koloniálního otroctví nezmenší přelidněnost v koloniích, říkají jedni; ba bude ještě zesílena, říkají druzí. Boj za zvýšení mezd, za zkrácení pracovního dne, za stanovení důchodu přestárlým a jiná opatření, která zlepšují sociální postavení pracujících, to vše přináší jen další přelidněnost. To tvrdí souhlasně jedni i druzí.

Reakčnost učení optimalistů je očividná, mluví-li o nutném počtu armády. Podle jejich názoru je totiž tento počet samovolně řešen podle zásady tzv. „optimálního zabezpečení“ a hlavně teorií „optimálního počtu obyvatel“. Vyrábějící obyvatelstvo je nutno rozšířit na takový počet, za kterého se maximální výrobnost rovná životnímu minimum. Vyrábějícím zůstane k dispozici jen toto minimum, kdežto vše ostatní přechází na ozbrojené složky a na zbrojení. Společenské optimum počtu obyvatel se tedy rovná sumě stanovené vyrábějícím obyvatelstvem a počtem ozbrojených sil.

Velmi nebezpečná je také jiná část optimalistické teorie, která daleko překonává samého Malthuse. Jde o známou tezi, že země nemá k dispozici dostatek prostředků k uživení vzrůstajícího množství lidí. Optimalisté tento názor opravují a tvrdí: Jestliže je země zatím s to uživit v dostatečné míře daný stav obyvatelstva, je tomu tak jen proto, že část jejich plodů je věnována nikoli na existenční prostředky, nýbrž na prostředky ničení hodnot za předpokladu, že část pracovních sil je trvale vyloučena z pracovního procesu vůbec. Optimalisté jsou zde zajedno s ideovými zásadami stoupenců „studené války“, politiky z pozice síly... atd.

Po tom, co Bojarskij ve své studii uvádí, vůbec nepřekvapuje, že antikommunismus *zpřibuzňuje* mnohé stoupence teorie optimálního zalidnění s malthusiánci. Je tím vysvětleno i úporné hledání nějaké štěrbiny v komunistické ideologii a podkládání falešných tvrzení, že západoevropští komunisté jsou proti sovětskému antimalthusiánství. Je však známo, že už v roce 1938 M. Thorez v řeči na plenárním zasedání ÚV KSF odmítl názory francouzských optimalistů. Totéž učinili i komunisté italsí.

Socialistický svět dokázal dávno už svou pouhou existencí nesprávnost malthusiánských a optimalistických teorií. Na věci nic nemění ani to, že se v jednotlivých případech a ve zvláštních obdobích může projevit nežádoucí tempo růstu obyvatel předstihující růst výrobních sil v tom případě, je-li jejich stupeň rozvoje jako dědictví starého řádu nízký. Likvidace relativní přelidněnosti v socialistických zemích experimenty s „dočasnou“ stagnací růstu počtu obyvatel v kapitalistických zemích a teoretické vyvrácení všech odrůd malthusiánství marxismem v praxi, to vše pomáhá likvidovat tuto starou ideologickou zbraň vládnoucích kapitalistických tříd.

Bojarského článek se vyznačuje věcným a metodologickým zkloubením řešených otázek, přináší řadu cenných informací a postřehů, vyúsťuje v přesvědčivý politický závěr.

Je přirozené, že tento stručný přehled hlavních studií z oblasti politické ekonomie, publikovaných ve Věstníku moskevské university nemůže podat úplný a vyčerpávající obraz o celé šíři vědecké problematiky, kterou se pracovníci moskevské univerzitní katedry ekonomie v současné době zabývají. Nicméně i tato naše dílčí studie dokazuje, že práce moskevských autorů většinou vychází z aktuální národohospodářské problematiky SSSR a že se k ní snaží přistupovat s hlubokým teoretickým a zobecňujícím zájmem.

Zdeněk Kříš

Historie a úkoly sovětského obchodu. (Ke knize „40 let sovětskoj torgovli“, vyd. Gosudarstvennoje izdatel'stvo torgovoj literatury, Moskva 1957, str. 200.)

Při příležitosti čtyřicátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce vyšel v Gostorgizdatu sborník o rozvoji sovětského obchodu za uplynulých čtyřicet let. Hlavním autorem prací ve sborníku je sovětský teoretický pracovník v ekonomice vnitřního obchodu B. I. Gogol, dohře u nás známý z několika ekonomických studií i jako spoluautor učebnice Ekonomika sovětského obchodu.

Sborník obsahuje šest samostatných statí: stať D. V. Pavlova o rozvoji obchodu v letech sovětské vlády, B. I. Gogola a G. F. Šorina o veřejném stravování v SSSR, J. A. Kistanova o družstevním obchodu v SSSR, V. J. Kokoreva o chladírenství za čtyřicet let a konečně A. G. Kulikova a S. G. Rodina o kádrech sovětského obchodu.

Pavlovova stať jako výchozí práce sborníku pojednává o rozvoji sovětského organizo-